

ACHTER DE SCHERMEN

nieuwsbrief van het Willem Elsschot Genootschap v.z.w.

jaargang 5 — nummer 2-3
september 2003

Lijmen bij Dwaallicht

Ons jaarlijkse benefietdiner vond plaats op 13 juni in zaal Scaldis van de kbc- 'Boerentoren' te Antwerpen. Europees commissaris Frits Bolkestein was de gesmaakte gastspreker en de populaire dichter-zanger Rick de Leeuw stal de show door enkele van zijn gedichten voor te lezen op zijn typische, onnavolgbare wijze. Met 185 ingeschreven disgenoten werd deze editie van *Lijmen bij Dwaallicht* zonder meer een topper. Het benefietdiner heeft zijn definitieve plaats veroverd op de activiteitenagenda van het Genootschap. De tekst van Frits Bolkestein en een selectie uit de verslaggeving in de pers vindt u in de bijlage *Elsschot en het WEG in de media*, het inleidend woord door *De Standard*-hoofdredacteur Peter Vandermeersch in deze nieuwsbrief zelf. Aan alle instituten en bibliotheken voor blinden en slechthzienden in Nederland en Vlaanderen zal de DVD *Villa des Roses*, voorgelezen door Luc Philips, gratis worden toegestuurd. Zopas ontvingen wij de toezegging van Minister van Staat en burgemeester van de stad Leuven, de heer Louis Tobback, om in het voorjaar van 2004 als gastspreker op te treden tijdens het vierde benefietdiner *Lijmen bij Dwaallicht*. Maar daarover meer in de eerste nieuwsbrief van het volgende jaar.

Ook de jaarlijkse persconferentie wordt een klassieker. De grote vergaderzaal van het AMVC-Letterenhuis zat op 26 juni afgeladen vol toen de delen 5 en 6 van Elsschots *Volledig werk, Kaas en Tsjip/De Leeuwentemmer*, aan de pers en de genodigden werden voorgesteld. Elsschots kleinzoon Jan – Tsjip – Maniewski verraste het publiek door de originele correspondentie tussen Jan Schepens en Willem Elsschot aan het AMVC-Letterenhuis te schenken. Ook de stichting Eleusis, die het archief van Elsschotkenner Jan C. Villerius had verworven, schonk dit aan het Letterenhuis. Een selectie uit de toespraken vindt u verder in deze *Achter de schermen*.

Kort voor het ter perse gaan van deze aflevering bereikte ons het nieuws van het overlijden van Anna De Ridder, dochter van Willem Elsschot. Haar neef Jan Maniewski schreef een kort, maar pakkend eerbetoon aan deze bijzondere vrouw, dat wij dan ook graag in deze nieuwsbrief afdrukken.

Cyriel Van Tilborgh
Voorzitter

DE WONDERBAARLIJKE GEBOORTE VAN KAAS EN TSJIP

Peter de Bruijn
(Constantijn Huygens Instituut (KNAW))

Geachte dames en heren,

Op de kop af zeventig jaar geleden, in 1933, het oprichtingsjaar van het Museum van de Vlaamsche Letterkunde (zoals het AMVC-Letterenhuis aanvankelijk heette) vond niet ver van hier, in dat andere prachtige Antwerpse Museum Plantin-Moretus, de meest bekende en misschien ook wel de meest wonderbaarlijke ontmoeting plaats in het literaire leven van deze stad, of althans in het leven van één van haar grootste auteurs, Willem Elsschot. U kent het verhaal allemaal, want het is – zoals een wonder betaamt – inmiddels zo vaak verteld en niet in de laatste plaats door Elsschot zelf, dat het sinds kort zelfs als officieel historisch feit in de canon van de literatuurgeschiedenis is opgenomen. '21 januari 1933: Jan Greshoff en Menno ter Braak op bezoek bij Willem Elsschot', zo luidt de titel van het heuse hoofdstuk dat het recente handboek *Nederlandse*

▼ *Tekstbezorger Peter de Bruijn licht de nieuwe delen van het 'Volledig werk' toe.*

literatuur, een geschiedenis eraan wijdt als illustratie van de uitwisseling tussen Noord en Zuid in het interbellum. Roemrucht is de gebeurtenis echter vooral geworden – en zo zult u zich dat ook herinneren – vanwege de mooie anekdote dat Greshoff tijdens een gesprek over *Lijmen* dat boek uit de kast trok, het opensloeg en hoofdschuddend vaststelde dat Elsschots laatste roman van tien jaar terug dateerde. Die constatering trof Elsschot als een ‘zweeps slag’ (zoals hij het zelf omschreef) en zou de directe aanleiding tot het schrijven van *Kaas* zijn, zo blijkt uit zijn brief aan Greshoff van een paar weken later: ‘Ik heb een nieuw boek geschreven en wel in den recordtijd van veertien dagen. Ik had de laatste jaren een paar maal geprobeerd, maar tevergeefs. En ditmaal heb ik mezelf “in toom moeten houden”. Dit boek is aan U te danken. Want toen U, bij Delen, *Lijmen* hebt opengeslagen, hoorde ik U zeggen “1923. Dat is tien jaar”. En dat heeft mij gegriefd en goed gedaan. Enfin, ik voel mij verlicht. Het ei is gelegd. Het boek heet *Kaas*.’

Het is een fantastisch verhaal – door één enkele opmerking verbreekt Elsschot zijn tienjarig zwijgen en schrijft in recordtempo een nieuw boek, dat het begin zal blijken te zijn van een vruchtbare periode – en misschien heeft Elsschot het om die reden ook zo opgeschreven (Greshoff keek immers niet op een mythe meer of minder), want anders moeten we aannemen dat hij aan accuut geheugenverlies leed. Mede dankzij het museum waar we nu staan, en dat al zeventig jaar lang het literaire geheugen van Vlaanderen vormt, weten we namelijk dat het verhaal niet waar is, althans voor een groot deel. Behalve het handschrift van *Kaas* – waaraan valt af te lezen dat het boek bepaald niet ‘als vanzelf’ is geschreven, zoals Elsschot in zijn brief lijkt te suggereren – bewaart het museum een paar (ongepubliceerde) brieven, waaruit blijkt dat *Kaas* óók niet in de recordtijd van veertien dagen tot stand is gekomen.

In werkelijkheid, zo blijkt, begon de kaasgeschiedenis al een halfjaar eerder, en wel met de publicatie van Greshoffs radiovoordracht ‘Praten over Willem Elsschot’ in *Groot Nederland*. Amper was het septembernummer met deze tirade over de schandelijke miskennis van ‘de eerste cosmopoliet in de Vlaamsche litteratuur’ verschenen, of het circuleerde al in de kring rond de gerehabiliteerde schrijver. ‘Ik wist niet dat het zoo prettig was door iemand volkomen begrepen te worden’, schreef

deze zelf op 6 september 1932 aan Jan van Nijlen, die een dag later van Ary Delen te horen kreeg: ‘Fons was er zeer mee in zijn schik! Hij was van plan geweest niet meer te schrijven. Maar het artikel heeft hem weer aangezet opnieuw te beginnen.’ Ook Jan Greshoff werd door Delen op de hoogte gebracht: ‘De Ridder zelf, die juist heden avond bij me was, was er over opgetogen. Hij zei me: “dat iemand mijn boeken zóó goed begrepen heeft, dat doet me veel plezier.” Hij was van plan geweest niet meer te schrijven (“wat heb je d’er aan?”) maar jouw artikel heeft hem nu weer tot schrijven aangespoord. Hij zal waarschijnlijk iets nieuws beginnen, een verhaal in brieven’. Opmerkelijk in deze brief (die zich in het Letterkundig Museum te Den Haag bevindt) is dat het artikel van Greshoff Elsschot klaarblijkelijk vooral ideeën voor de *vorm* van zijn boek aan de hand heeft gedaan: ‘een verhaal in brieven.’ Ook later legde Elsschot het accent opvallend genoeg niet op de stof maar op de stijl van zijn nieuwe boek, onder meer in een brief aan Greshoff van 3 maart 1933: ‘Het dramatische van de dingen zit immers niet in wat er gebeurt maar in den indruk die het gebeurde op den toeschouwer maakt. [...] Het komt er voor een schrijver slechts op aan zijn persoonlijk tragisch gevoel (om het even waar het om gaat) zoo in woorden te brengen dat het kan overgaan in de ziel van derden, althans van derden die er bevattelijk voor zijn.’ De ideeën die Elsschot in deze brief verwoordde, zou hij niet lang daarna uitwerken in een ‘studietje’ over stijl, dat ‘onder den invloed’ van *Kaas* was ontstaan en dat later ook als ‘Inleiding’ bij het verhaal zou worden opgenomen (Herman Verbeeck zal die ‘Inleiding’ vandaag voor u ‘brengen’, zoals het programma vermeldt). En, toeval of niet, een aantal van die ideeën komt ook al voor in Greshoffs ‘Praten over Willem Elsschot’. Te bewijzen valt niets, maar als de ontbrekende inspiratie bij Elsschot eerder een vormkwestie dan een inhoudelijk probleem is geweest – en dat lijkt er sterk op – dan hebben we niet alleen *Kaas* maar indirect ook de ‘Inleiding’ aan Greshoff te danken.

Bij de totstandkoming van *Tsijp*, dat vlak na *Kaas* ontstond en waarvoor Elsschot óók alle *credits* aan Greshoff gaf, speelde de vorm van het verhaal wederom een dominante rol. Nog voordat het voltooid was meldde de schrijver al aan Greshoff: ‘’t Is een eenvoudige geschiedenis die optimistisch eindigt. Stel je gerust. Met de stijl is alles in orde en de *strekking* is niet optimistisch, want ik houd niet van strekkingen.’ Tegenover Ter Braak omschreef hij zijn schrijfexperiment als volgt: ‘Mijn bedoeling is

geweest een zeer alledaagsche, zoo terre à terre mogelijke gebeurtenis door intensiteit lezenswaard te maken. Met andere woorden, van niets iets te maken. *Zonder* inhoud een boek te schrijven.' Natuurlijk was er wel degelijk een inhoudelijke inspiratiebron geweest: de geboorte van Elsschots eerste kleinkind Jan Maniewski, die in de correspondentie door zijn vertederde grootvader wordt aangeduid als 'die kleine smeerlap van een kleinzoon' of 'dat kind dat hier rondloopt' (het doet mij deugd dat, met respect, de kleine smeerlap hier nog steeds rondloopt). Maar ten diepste was die inhoud voor de *schrijver* Elsschot toch van ondergeschikt belang: 'Of iets een eenvoudige familiehistorie is dan wel een bezoek aan de Hel, maakt op mij niet den minsten indruk.' Zonder hier alle andere brieven te citeren waaruit Elsschots plotse linge fascinatie voor het 'l'art pour l'art-principe' spreekt, kunnen we rustig concluderen dat de wonderbaarlijke geboorte van *Kaas* en *Tsjip* niet zomaar de wedergeboorte van een schrijver markeert. Mét beide boeken ontlook eens en voor al het stilistische geweten van de schrijver (lees 'Achter de schermen' uit 1934 er ten overvloede maar op na), die natuurlijk ook daarvoor al – haast ik mij eraan toe te voegen, al hoeft u daarvan niet te overtuigen – de grootste stilist van de twintigste eeuw was.

Tot slot. In schril contrast met de welhaast fanatieke bekommernis om de vorm van zijn werk die Elsschot tijdens en vlak na het schrijven van *Kaas* en *Tsjip* aan de dag heeft gelegd staat de bijna zorgeloze wijze waarop hij zijn geesteskinderen het huis uit heeft gejaagd (om die beeldspraak nog één keer te misbruiken). In het geval van *Kaas* bleef de schade ditmaal door toeval beperkt (ik verwijs u kortheidshalve naar de beschrijving van de vierde druk die uitgeverij Manteau in 1944 op de markt bracht), maar bij *Tsjip/De Leeuwentemmer* zou ze onherstelbaar blijken te zijn. Ik vertel u de geschiedenis in een notendop, zodat u in ieder geval weet waarom u de nieuwe uitgave van het *Volledig werk* onder meer zou moeten kopen (of krijgen, zeg ik er tegen de leden van het W.E.G. bij): in 1940 had Elsschot zijn verhaal *De Leeuwentemmer* nog maar net ter publicatie aan *Groot Nederland* en aan zijn uitgever Van Kampen gestuurd, of 'het wraakroepend geweld' dat in oostelijk Europa 'ontketend' was bereikte ook het westen, oftewel (om het prachtige slot van *De Leeuwentemmer* nogmaals te parafaseren): 'de verhongerde wolf' die 'uit het duitsche woud' was gebroken liep ook hier

het land af. Blijkbaar zat de schrik er bij de redactie van *Groot Nederland* én bij Van Kampen goed in, want beiden besloten, onafhankelijk van elkaar en buiten Elsschots medeweten, om het boek te censureren op politieke gevoeligheden. Van Kampen ging daarin nog het minst ver, maar ook bij hem sneuvelde een zinnetje als 'Hij neemt wel een kleine mof voor zijn rekening' of het zojuist geciteerde 'duitsche woud' waaruit de 'verhongerde wolf' was losgebroken (dat werd neutraal: 'het woud'). Alleen deze laatste ingreep werd door Elsschot ontdekt (toen het boek al verschenen was), maar zijn 'verstomming' was er niet minder om. Aanvankelijk wilde hij een rectificatie, maar toen hij inzag dat dat juist nóg meer de aandacht zou trekken eiste hij dat er geen herdruk van *De Leeuwentemmer* mocht verschijnen of (en ik citeer) 'het woord moet er weer in'. Pas twee drukken later (!) gebeurde dat, maar op de verkeerde plaats: in plaats van 'de verhongerde wolf uit het duitsche woud' liet Van Kampen 'de verhongerde duitsche wolf uit het woud' losbreken. In de daaropvolgende druk uit 1952 én in het *Verzameld werk* uit 1957 is het beest opvallend genoeg weer van zijn nationaliteit ontdaan (daar dus weer: 'de verhongerde wolf'), en ook ontbreekt daarin nog steeds de in 1940 gesneuvelde 'kleine mof'. 'Al ontbrak er maar een zin, ik zou het direct merken', zo had Elsschot tijdens de correctie van *Tsjip/De Leeuwentemmer* voor het *Verzameld werk* aan zijn uitgever geschreven, maar blijkbaar was hij de 'kleine mof' en het 'duitsche woud' toen al voorgoed vergeten. Namens het Constantijn Huygens Instituut en uitgeverij Athenaeum – Polak & Van Gennep en met dank aan instellingen en personen zoals het AMVC-Letterenhuis en de Erven Elsschot frissen wij – ik noem hier ook graag Wieneke 't Hoen en Lily Hunter – zijn geheugen én werk, zeventig of vijftig jaar na dato, met liefde voor de schrijver en zijn lezers op.

▼ Acteur Herman Verbeeck brengt de "Inleiding" tot 'Kaas':
"Hier hebt gij een zee en daar boven een lucht".

Het wijf dat moeder heet

Vic van de Reijt

In *Poems from the Past*, W.E.G.-reeks 21, bezorgde Paul Vincent Elsschots *Verzen van vroeger* in een Engelse vertaling. En hij liet er nog vertalingen op volgen van de gedichten 'Brief' en 'Spijt'. Bij dat laatste gedicht ging er iets mis: de laatste strofe ontbreekt in zijn vertaling!

Gij die later wordt geboren,
wilt naar wijze woorden hooren:
pakt die beide handen beet,
dient het wijf dat moeder heet.

Hoe valt dit te verklaren? Wel: het is allemaal de schuld van Elsschot zelf. Paul Vincent gebruikte voor zijn vertalingen de eerste uitgave van het *Verzameld werk* uit 1957, en hierin had Elsschot de laatste strofe weggelaten, 'want het gedicht is mooier zonder die stroof'. Hij was tot het inzicht gekomen 'dat het laatste kwatrijn niet goed paste in het geheel, daar het de gang, de vaart van het voorgaande afremde, en dat het bovendien te moralistisch, te schoolmeesterachtig was'. Na de nodige protesten herstelde Elsschot bij de tweede druk van het *Verzameld werk* het gedicht in zijn oude luister. Paul Vincent heeft inmiddels de slotsstrofe ook vertaald. Hier volgt 'Regrets' in zijn volledige vorm :

Regrets

That on fancies grim and grey
So many days I've thrown away,
that I snubbed her in the street
like a stone block at my feet,

that in the sinful life I'm living
I've received without once giving,
that I've emptied every cup
and all the time spewed nothing up,

that I can't begin anew
to serve her needs and love her true,
that she's gone, won't come again,
it gives me bitter, bitter pain.

Far away the years have wandered
and the chances have been squandered.
If that coffin opened wide
there'd be no flesh, just bones inside.

Priests may soothe and promise bliss,
but I just can't believe in this.
No, there's nothing we can do:
once we're dead our life is through.

Yes, it's through. What good's my cry?
What good my shouts, my asking why?
My roaring, oaths sworn solemnly?
The echo throws them back at me.

You of later generations,
heed my wisdom's exhortations:
seize her hands, not one but two,
serve the one who mothered you.

Tant' Anna In Memoriam Anna De Ridder (1912-2003)

Jan Maniewski

Anna De Ridder, weduwe van de kunstschilder Vic Dolphyn en dochter van Willem Elsschot, is op 28 augustus 2003 overleden. Zij was 91 jaar oud. Van de zes kinderen van Willem Elsschot blijven er nog twee in leven: Jan en Ida. Anna werd gecremeerd en op 3 september begraven. Op de plechtigheid heeft Herman Verbeeck op een sobere en gevoelige manier twee gedichten van Willem Elsschot voorgedragen: 'Moeder' en 'Spijt'. Willem Dolphyn, haar zoon, mijn neef, had mij gevraagd in naam van de familie te spreken. Ziehier mijn tekst:

Willem is voor mij als een broer. Hij heeft me gevraagd enkele woorden tot u te richten. Willem Elsschot had zes kinderen: drie zonen, drie dochters. Ik meen te mogen stellen dat vooral de dochters karaktervolle en creatieve vrouwen waren met zin voor kunst en humor. Door hun vrije opvoeding, zonder dogma's, waren ze opvallend onafhankelijk. Het is aan hen te danken dat hun kinderen met dezelfde eigenschappen opgroeiden. Door hun sterke persoonlijkheid was het niet steeds eenvoudig met hen te leven. Wat Tant' Anna betreft, hebben haar broer, dr. Willem De Ridder, en ikzelf, een bevoorrechte situatie gekend: we hebben nooit ruzie met haar gehad. Haar zin voor kunst en haar creativiteit zijn zeker haar echtgenoot Vic Dolphyn ten goede gekomen. Deels dankzij Anna heeft hij zich als kunstschilder volledig kunnen ontplooiën. Zij had ook veel fantasie en kon bij-

zonder goed met kinderen omgaan. Deze eigenschappen kwamen de opvoeding en begeleiding van haar zoon ten goede. Ook Willem heeft zich als kunstschilder volledig kunnen ontplooiën.

Tant' Anna heeft veel gelezen, zowel in het Frans – een taal die zij grondig beheerste – als in het Nederlands. Ze was ook geboeid door de Russische literatuur. Wat de schilderkunst betreft ging haar voorkeur uit naar de grote scholen die figuratieve en klassieke kunst hebben voortgebracht. Voor de abstracte kunst voelde zij minder. Tant' Anna heeft ook veel van muziek gehouden: Monteverdi, Purcell, Bach, de Italiaanse school met Vivaldi, de liederen van Schubert, Mozart, Beethoven, Gluck zijn maar enkele voorbeelden. Maar boven allen Johann Sebastian Bach. Ze vertelde me hoe ze als kind met haar vader naar de Mattheüspassie ging luisteren. Hoe zij de tranen van ontroering in de ogen van haar vader zag...

U hoort vandaag delen uit deze Mattheüspassie. Herman Verbeeck zal gedichten van Willem Elsschot voordragen, en mijn zoon Romek zal nu de Sarabande uit Bachs tweede suite voor cello vertolken.

Na de plechtigheid volgden de familie en enkele vrienden de lijkwagen naar de begraafplaats. Anna zou bij haar echtgenoot bijgezet worden. Vic Dolphyn rust op het erepark van het Schoonselhof. Wegens de werkzaamheden op dat kerkhof is het daar een doolhof geworden. De autokaravaan volgde geduldig de lijkwagen, eerst reden we naar het kantoor van de hoofdgrafdelver om de toelating af te geven. Vandaar reed de grafdelver met dienst, op zijn graafmachine gezeten, voor. Hij werd gevolgd door de lijkwagen en de autokaravaan: een beeld van Fellini waardig... Ter plaatse gekomen, constateerden we dat het graf van Denis Dolphyn geopend was. Denis en Vic Dolphyn liggen op het erepark naast elkaar... Tant' Anna had wel tot het allerlaatste moment voor verrassing gezorgd. Voor de aanwezige weduwe van Denis Dolphyn kwam het hard aan. 'Dit is toch mijn plaats', liet ze zich ontvallen. Consternatie bij de begrafenisondernemer en de arme weduwe. De grafdelver meende geen schuld te hebben: de administratie had hem opgedragen het vijfde graf in de rij te openen en het was inderdaad het vijfde graf. Hilariteit bij de rest van het gezelschap... Vermits het niet gebruikelijk is te graven in het bijzijn van de familie, hebben we de urne van Tant'

Anna terug meegenomen op weg naar de koffietafel... Zowel Anna als Willem Elsschot zouden heel zeker genoten hebben van deze situatie.

Geven en schenken

Op 26 juni was het AMVC-Letterenhuis te Antwerpen het passende decor voor de presentatie van de nieuwe delen 5 en 6 van het *Volledig werk* van Willem Elsschot: de edities van *Kaas* en *Tsjip/De Leeuwentemmer*. De toelichting van tekstbezorger Peter de Bruijn op de nieuwe uitgaven vindt u elders in deze nieuwsbrief. Maar er was meer heuglijk nieuws die dag. Tijdens haar openingstoespraak kon Letterenhuis-directeur Leen van Dijck een 'primeur van formaat' aankondigen: 'Ik kreeg vanmiddag telefoon van Piet van Winden, de zaakvoerder van het Nederlandse antiquariaat Aioloz, die al geruime tijd het archief van Jan C. Villerius onder zijn hoede had gekregen om het aan een openbare instelling over te maken. Piet van Winden moest zich voor deze manifestatie met spijt in het hart verontschuldigen, maar hij had ook goed nieuws: hij heeft namelijk een sponsor gevonden voor het archief van Villerius, dat bestaat uit een omvangrijke documentatie rond Willem Elsschot, inclusief de brieven van Elsschot aan Villerius. Die sponsor is bereid om dat Elsschot-archief aan het Letterenhuis over te maken. Heerlijk nieuws dus, dat u als eersten hoort'.

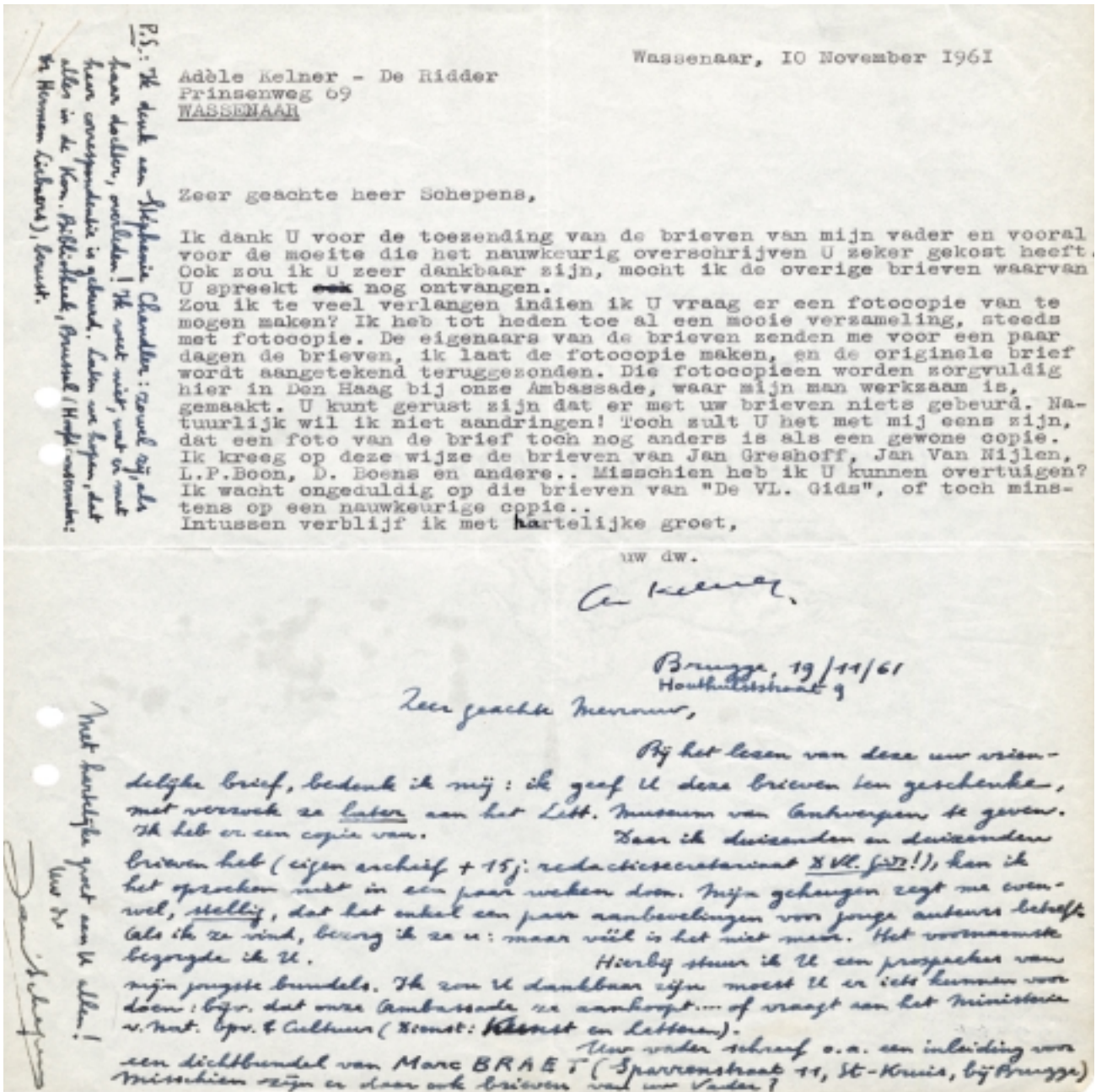
Alsof dat heerlijke nieuws nog niet genoeg was, kwam ook Elsschots kleinzoon Jan Maniewski (die tijdens de presentatie net als zijn tante Ida De Ridder en acteur Herman Verbeeck uit het werk van Elsschot voorlas), met een verrassing op de proppen. In de verzameling van zijn moeder,

▼ Jan Maniewski schenkt de briefwisseling Elsschot-Schepens aan Leen van Dijck van het AMVC-Letterenhuis.

Correspondentie tussen Adèle De Ridder en Jan Schepens over de briefwisseling Elsschot-Schepens.

Elsschots oudste dochter Adele De Ridder, vond hij de briefwisseling van Elsschot met Jan Schepens terug: 'Hij had documenten van Willem Elsschot waarvan hij een afschrift aan mijn moeder bezorgde. Zij wenste echter de originele of een fotokopie te mogen raadplegen. Uiteindelijk gaf de heer Schepens de originele aan mijn moeder, en ik lees uit zijn brief de volgende passage: "ik geef u deze brieven ten geschenke, met verzoek ze later aan het Lett. Museum van Antwerpen te geven. Ik heb er een copie van". Twee woorden zijn hier essentieel: *geven* en *schenken*... Is dat niet

Elsschottiaans? Het verschil tussen geven en schenken is nog steeds actueel...' Met deze woorden *schonk* Jan Maniewski, de wens van Schepens en Elsschot indachtig, de briefwisseling aan het Letterenhuis. Tegen de tijd dat cultuurschepers Eric Anthonis de bijeenkomst afsloot, waren de aanwezige Elsschottianen dan ook niet alleen verzekerd van opnieuw twee betrouwbare edities, maar ook van de veilige bewaring van twee belangrijke collecties Elsschot-archivalia.

De Minister van Polemische Zaken

Peter Vandermeersch
(hoofdredacteur *De Standaard*)

Dames en heren bewonderaars van Willem Elsschot,

Mij valt hier de grote eer te beurt om de gastspreker van dit derde benefietdiner, *Lijmen bij Dwaallicht*, in te leiden en aan u voor te stellen. Het is inmiddels een traditie dat de gastspreker van het Willem Elsschot Benefietdiner een politicus moet zijn. In 2001 was dat Patrick Janssens, die sindsdien voorzitter-af is van de SP.A. Vorig jaar was dat Minister van Staat Mark Eyskens, die sindsdien kamerlid-af is. En nu is dat Frits Bolkestein, Europees Commissaris, die dat nog vele jaren wenst te blijven. De politiek meer geschoolden onder u hebben meteen ook vastgesteld dat dit Genootschap er stipt op toeziet dat de ideologische evenwichten gerespecteerd worden. Eerst een socialist, dan een christen-democraat en nu een liberaal. Voor volgend jaar stond – naar verluidt – een groene politicus op de agenda. Maar na de voorbije verkiezingen is de kans dus groot dat het dan toch maar weer een socialist wordt.

► Peter Vandermeersch leidt Frits Bolkestein in als spreker op het benefietdiner.

Ter voorbereiding van vandaag heb ik het voorbije weekeinde het *Volledig werk* van Elsschot nog eens ter hand genomen. Ter inleiding op de Nederlandse politicus Bolkestein wilde ik namelijk eens zien wat de schrijver die we hier vanavond weer eens mogen eren, vond van politici en Hollanders. Eerst wat over deze laatste categorie. Zoals u weet reist Laarmans in het vijfde hoofdstuk van het onvolprezen *Kaas* per trein naar Amsterdam om er voor het eerst – en voor het laatst – de kaashandelaar Hornstra te ontmoeten. Het is bij mijn weten de enige passage uit het werk van Elsschot waarin hij het over Hollanders heeft. Ik citeer: 'Ik was zoo geestdriftig dat ik geen vijf minuten op mijn plaats kon blijven en toen de douane mij vroeg of ik niets aan te geven had, zei ik gulweg "wel neen!" Daarop zei echter de kommies dat "wel neen" geen antwoord was en dat ik ja of neen zeggen moest. Ik merkte dus al dadelijk dat je met die Hollanders moet oppassen. En bij Hornstra werd zulks bevestigd, want die zei geen woord te veel en in een half uur tijds was ik afgemonsterd en betaald en stond ik met mijn kontrakt in mijn zak op straat.' Het is een fragment dat meteen veel vertelt over de gastspreker van deze avond. Zelf is hij niet enkel Amsterdammer. Hij is ook een beetje douanier want hij is in de Europese Commissie verantwoordelijk voor de interne markt, belastingen en de douane-unie. Maar hij is vooral een Hollander waarmee je moet oppassen. Zowel in zijn rijk gevulde zakenleven als in zijn al even boeiende politieke carrière is hij een man die altijd rechttoe-rechtaan te werk ging of gaat. Velen die met hem te maken kregen waren inderdaad 'in een half uur tijds afgemonsterd' en stonden – al dan niet met een contract in hun zak – op straat.

Overigens wil ik er meteen op wijzen dat Bolkesteins carrière helemaal anders verliep dan die van de treurige Laarmans in *Kaas*. Die heeft eerst een klerkenbaan die hij probeert te ruilen voor het bestaan

van kaashandelaar. Dat was bij Frits Bolkestein wel even anders. Na zijn studies in Oregon, Londen en Leiden, op uiteenlopende gebieden als die van de wiskunde, de natuurkunde, de filosofie, het Grieks, de economie en de rechten, bouwde onze gast-spreker van vanavond een zeer succesvolle carrière uit in het bedrijfsleven. Voor hij op zijn drieënveertigste in de politiek stapte, werkte hij voor de Shell Group in Oost-Afrika, Honduras, El Salvador, Londen, Indonesië en Parijs. In 1978 vond hij dat hij zich maar eens moest bemoeien met de politiek van zijn land, dat in zijn ogen onder Joop den Uyl niet de goede kant uitging. Hij werd parlamentslid voor de liberale vvd, een functie die hij tussen 1978 en 1999 allerm minst onopgemerkt zou blijven vervullen. Hij was een tijdlang fractievoorzitter van de vvd in de Tweede Kamer, was in de eerste helft van de jaren tachtig Nederlands Minister van Buitenlandse Handel en op het eind van dat decennium Minister van Defensie. Sedert vier jaar is Frits Bolkestein, zoals gezegd, Europees Commissaris. Ik overdrijf geenszins als ik zeg dat hij niet alleen de deken van de Commissie is maar ook een van de politieke zwaargewichten in Brussel.

Wat Elsschot dacht van de zakenwereld is alom bekend dankzij zijn meesterlijke ironie in onder meer *Kaas* en *Lijmen/Het Been*. Minder bekend is hoe hij met politici omging. Ik vond in zijn werk verwijzingen naar communisten, socialisten en – jawel – liberalen. De communisten komen, heel even, voor in *Het Been*. Ik citeer: ‘Op het trottoir trof ik een gonzend pak mensen aan die Boorman omstuwden en elkander verdrongen om hem even van dichtbij te kunnen zien. “Wat is er aan de hand?” vroeg een voorbijganger. “Een communist geloof ik.” “Dadelijk doodslaan is het beste,” meende een oude heer, “want al dat rapaille zit op onze kosten knusjes achter slot en grendel.”’ In *De Verlossing* komen dan weer heel even de – hou u vast – Christelijke Socialisten voor. Daar laat Elsschot een zekere Van Hemeldonck een vurige rede afsteken: “[...]

Wenscht gij dat alles blijven zal zoals het is, stemt dan tegen ons! Wilt gij echter vrijheid, broederschap, grond, invoerrechten, een stoomtram, ontheffing van belasting en voorspoed, stemt dan op nummer 3, stemt dan voor de lijst der Christelijke Socialisten! Leve Jezus! Leve zijn kruis! Leve nummer 3!” ‘Hij had zijn vuisten gebald en zijn rechter arm in de hoogte gestoken’, schrijft Elsschot, ‘Zijn oogen waren met bloed beloopt van ‘t schreeuwen dat hij deed.’ Maar dat, mijnheer Bolkestein, waren dus de communisten en de socialisten, die ook uw vrienden niet zijn. De liberalen dan. Die komen, voor zover ik weet, één keer voor: in de eerste bladzijden van *Lijmen*. Nogmaals een citaat: “Ik heb Boorman ontmoet,” begon Laarmans, “zooals wij elkaar gisteren ontmoet hebben, namelijk in een café, geheel onverwachts, maar nog iets later in den avond. Ik had lusteloos achter een vlag geloopt, ‘k weet zelf niet meer ter eere van wie. Een liberaal of iets van dien aard. In ieder geval ‘n man dien wij om de tien minuten moesten toejuichen en die dan telkens met een valschen lach aan de omstanders allerlei beloofde.’ De politiek, ten slotte, komt nog één keer voor in *Lijmen*. Als Laarmans aan de ik-figuur vraagt: ‘Hoe staat het met de Vlaamsche zaak en de politiek in ‘t algemeen?’, antwoordt die: ‘Ik dacht dat hij in den

▼ Frits Bolkestein (links) en W.E.G.-voorzitter Cyriel Van Tilborgh.

vreemde gewoond had en antwoordde dat er bij mijn weten weinig veranderd was, dat bankiers en mannen van zaken nog steeds Fransch spraken, evenals de meeste flaminganten wanneer zij niet aan den weg timmerden, dat de liberalen nog steeds alle betrekkingen bij de gemeente kregen en de katholieken die bij den Staat.'

Dames en heren, mag ik uw aandacht vragen voor de politicus die we deze avond in ons midden hebben. En laat mij direct duidelijk zijn. Zijn ogen zijn niet 'met bloed belopen' van 't schreeuwen dat hij doet. En hij is zeker niet de man die we om de tien minuten moeten toejuichen en die dan valse beloften zal doen. Wie is hij dan wel? De heer Bolkestein werd in mijn krant wel eens de Minister van Polemische Zaken genoemd. En *NRC Handelsblad* typeerde hem als 'een conservatief-liberale provo'. Om maar te zeggen dat hij niet voor één gat te vangen is. Ik zeg u dat hij briljant is, en ook wel arrogant. Eigenzinnig en koppig. Een man van het woord, maar ook van de daad. Je bent voor hem, of je bent tegen hem, maar hij laat je alleszins niet onverschillig. Hij is een man met een mening. Ook over Willem Elsschot. Dames en heren: Frits Bolkestein.

▼ Zanger-dichter Rick de Leeuw (midden) op het benefietdiner

Onuitwisbare indruk

Guido Lauwaert

Lang weekend in Parijs. Om onze elfjarige dochter te laten kennismaken met een stad die een onuitwisbare stempel op onze cultuur heeft gedrukt. Te beginnen met de terrasjescultuur. *Voyage au bout de la nuit* van Louis Ferdinand Céline begint met een scheldpartij van een jongeman. 'Cette terrasse... c'est pour les œufs à la cogue'. Louis Paul Boon was een groot bewonderaar van Céline. Op de eerste bladzijde van zijn meesterwerk *De Kapellekensbaan* roept hij de hulp in van Céline. Ik citeer: 'of zult gij het leven binnen tijd en ruimte hardnekkiger geselen dan in de voyage au bout de la nuit?' Einde citaat. Een andere bewonderaar van Céline was de beeldhouwer Roel D'Haese, vriend van Boon, en schepper van het indrukwekkende beeld van Jan de Lichte. Het staat in het Antwerpse Middelheimpark en is zowel een hommage aan Boon als aan het individu dat opkomt voor de noden van de armen en verdrukten. Een andere bekende bewonderaar van Céline was Willem Elsschot. De *Voyage* was een van zijn bijbels, heeft Walter De Ridder, de oudste zoon, me ooit gezegd. Maar over Elsschot zo meteen meer. Om terdege ter zake te komen wil ik even een ommetje maken.

Naast het Centre Pompidou, Montmartre, de Eiffeltoren, de Sacre-Cœur, de Notre-Dame – speelterrein van Quasimodo –, hebben we ook het landgoed van Père Lachaise bezocht, de biechtvader van Lodewijk xiv. Het werd in 1804 tot gemeentelijk kerkhof bestemd en kreeg bekendheid als laatste rustplaats van vele beroemdheden. We hebben Jim (James Douglas) Morisson een groet gebracht, Marcel Proust, Edith Piaf, Imre Nagy, Georges Rodenbach, Sarah Bernhardt, Gilbert Bécaud, Oscar Wilde en zoveel andere kunstenaars en vrijheidsstrijders. Bij leven vaak vergeten, maar eenmaal dood onsterfelijk. Van zodra je onschadelijk bent voor de bourgeoisie, ben je klaar voor de hemelvaart. Toen, nu en straks.

Ik dacht dat onze dochter het een vervelend item zou vinden maar dat bleek niet het geval. 'Zo mooi, papa. Die stra-

ten, bomen, huisjes... Net een dorp.' Ook ik was onder de indruk en, geloof me vrij, dat ben ik niet gauw.

Wat mij echter het meest is opgevallen, is niet zozeer de dorpse sfeer, maar dat de namen van de personages uit de eerste roman van Elsschot, *Villa des Roses*, op Père Lachaise te vinden zijn. Nu weet ik maar al te goed dat namen (min of meer) plaatsgebonden zijn en dat er meer dan één familie Brulot in Parijs woont of gewoond heeft. Brulot is de familienaam van de uitbuiters van de gasten van het pension 'Villa des Roses'. Er ontbreekt echter geen naam uit het boek op de begraafplaats. Toeval of berekening? Ik kies voor het laatste. Want toeval bestaat niet bij Elsschot. Tussen evenmin als op de regels.

Zelfs de hoofdfiguur uit de roman, Grünewald, is er te vinden. Wat meer is, op het grondplan van de begraafplaats heeft hij een plaats verworven. En op dit grondplan staan alleen beroemdheden vermeld. Jean-Jacques Grunenwald, 71é Divison, Avenue Circulaire. Beroemd of niet, wie die kerel was, politicus, bankier, ontdekkingsreiziger of kunstenaar, heb ik niet kunnen achterhalen. Ik zou die lezer dan ook dankbaar zijn die me meer over de man zou kunnen vertellen.

Tot mijn niet geringe verbazing ligt ook een zekere Richard op Père Lachaise begraven. Marte Richard, 87é Division, Avenue des Combattants-Étrangers. Laat Richard nou net de voornaam zijn van de hoofdfiguur. En een buitenlander. Uit Breslau!

Parijs moet hoe dan ook een onuitwisbare indruk op Elsschot hebben nagelaten. In latere boeken komen ook namen voor die op Père Lachaise te vinden zijn. Zoals de fotograaf uit *Lijmen*, Parmentier, wonende '64, Rue du Haut-Port, Gand'. Ook hij staat vermeld tussen de beroemdheden en ligt begraven op de 39ste afdeling, gelegen aan de Avenue Transversale n° 1. Er is zelfs een metrostation naar hem genoemd. Op twee haltes van Père Lachaise. En laat Boorman, met in zijn zog Laarmans, voor zijn bezoek aan de fotograaf in de Hoogpoort nu net vertrekken bij nummer 1.

Ja, met Elsschot zijn we nog lang niet klaar.

Een kortere versie van deze column verscheen in Guido Lauwaerts rubriek 'Het Einde' in Tijd Cultuur van 30 april 2003.

ELSSCHOTTIANA

'Die gast had juist een Elsschot verfilmd'

Op aanvraag van Victoria schreef Paul Mennes in 1988 zijn eerste theatertekst, die resulteerde in *Wysiwyg*, een toneelstuk geregisseerd door Peter van den Eede. Victoria speelde toen al met de idee een theaterfeuilleton te lanceren en vroeg Mennes een tekst te schrijven. *Poes, poes, poes* verscheen als boek in 2001 en werd daarna herschreven tot feuilleton. 'Toen ik hoorde dat Frank Van Passel zou regisseren en ik zijn schitterende verfilming van Willem Elsschots *Villa des Roses* zag, dacht ik: "Fuck man, die wil met mijn spullen aan de slag!" Ik bedoel die gast had juist een Elsschot verfilmd.'

Liv Laveyne, 'Langverwacht theaterfeuilleton vanavond uit de startblokken'. In: *De Morgen* (28 april 2003).

'Die woont hier niet'

De dichter Hubert van Herreweghen over zijn tijd bij de openbare omroep:

Om de veertien dagen brachten we een groot stuk van een Nederlandse auteur, dat we voor televisie lieten bewerken en om de maand een eenakter. We konden uitgebreide interviews doen op tv. Alle belangrijke auteurs uit alle strekkingen zijn aan bod gekomen. Alleen Elsschot wou niet. Ik belde hem eens en hij zei: 'Elsschot? Die woont hier niet. Hier woont De Ridder.'

Opgetekend door Paul Demets, 'De nestor van de Vlaamse dichters, Hubert van Herreweghen, is stilaan een vaste waarde op de poëziezomer van Watou'. In: *Knack* (2 juli 2003).

Verplichte literatuur

De Nederlandse televisiejournalist Paul Witteman:

Maar nu we het toch over Vlaanderen hebben: Elsschot is de beste schrijver die er ooit is geweest. Hij zou voor iedereen verplichte literatuur moeten zijn. Als je *Kaas* niet hebt gelezen, kun je maar net

zo goed niets meer verder gaan doen, vind ik. Alleen al het verhaal op zich is natuurlijk geweldig. Over die kaasverkoper die in zijn kelder een handeltje wil beginnen. Prachtig. Ik hou van de taal van Elsschot. En van zijn ingehouden humor en die grote dosis zelfspot. Bovendien prikt Elsschot in *Kaas*, maar ook in *Lijmen/Het Been*, door de typische verkopersmentaliteit. Heerlijk.

Opgetekend door Margot Vanderstraeten, 'Paul Witteman over de emancipatorische rol van de televisie'. In: *De Standaard Magazine* (17 mei 2003).

Boeken met status

Zo ligt een nieuwe vertaling van Giuseppe Tomasi di Lampedusa's *De Tijgerkat* al meer dan een jaar 'plat'. Dat wil zeggen: een stapel op de tafel. Boeken die plat liggen hebben status. Als ze in de kast verdwijnen is dat voorbij. Van *De Tijgerkat* zijn meer dan vijfhonderd exemplaren verkocht, veel voor een dergelijk boek. Maar ook het *Verzameld werk* van Elsschot blijft op de tafel liggen. Verschoor: 'Elsschot is voor iedereen. Het loopt goed, dus blijven we het op deze manier aanbieden'.

Maarten Moll, 'Je moet niet alles willen verkopen'. In: *Het Parool* (31 mei 2003).

'Te laat gaat helemaal niet'

Onlangs was ik op een zwoele zondagavond 'guest', zoals dat heet, van een theaterduo dat een krant als mediasponsor heeft. [...] En net zoals ik vroeger al zo vaak meegemaakt heb, slaagt het merendeel der 'guests' erin te laat te komen. Mocht ik organisator zijn, ik liet de laatkomers voor de deur staan. Invité of niet, je hoort je aan de regels van het spel te houden. Ik ben het met Elsschot roerend eens, die Boorman in 'Lijmen' laat zeggen: 'Ik houd niet van mensen die te vroeg komen, maar te laat gaat helemaal niet.'

Guido Lauwaert, 'Het Einde'. In: *Tijd Cultuur* (11 juni 2003).

Een bepaalde Vlaamse grootheidswaanzin

De Franstalige Belgische schrijver Jacques de Decker over Vlaanderen:

Mijn opvatting over Vlaanderen evolueert voortdurend. In vergelijking met de jaren tachtig heeft Vlaanderen zijn grootste economische glorie tijd achter de rug. Het schandaal van Lernout en Hauspie is daarvan het duidelijkste bewijs. Men heeft niet onder ogen willen zien hoe deze zaak een bepaalde Vlaamse grootheidswaanzin illustreerde. Ik betreur dat er geen schrijver van het kaliber van Willem Elsschot is die er een verhaal over schrijft. Dat zou minstens zo onthullend zijn als wat Elsschot beschreef in *Lijmen*, *Het been* of *Kaas*.

Opgetekend door France Guwy, 'Hij die alles wil helen. Jacques de Decker over het Belg-zijn'. In: *De Standaard der Letteren* (19 juni 2003).

Eén van de grootste schrijvers van de twintigste eeuw

Hoewel hij uit een volledig Waalse familie stamt, had Hanotte van jongsaf belangstelling voor andere talen. Uit nieuwsgierigheid en om literaire teksten in hun originele taal te kunnen lezen, studeerde hij Germaanse filologie, met Engels als hoofdvak. Hij schreef een thesis over Saul Bellow. Maar ook het Nederlands was voor hem een ware ontdekking. Hij heeft een grote waardering voor de Vlaamse literatuur en vertaalde werken van Walter van den Broeck, Ward Ruyslinck, Hubert Lampo, en onlangs nog, *Kaas* van Willem Elsschot, voor hem één van de grootste schrijvers van de twintigste eeuw.

France Guwy, 'Achter de heuvel is er niets. Xavier Hanotte en de strijd tegen de vergetelheid'. In: *De Standaard der Letteren* (3 juli 2003).

De schiftende werking van de tijd

Schrijver, vertaler en levenskunstenaar Theo Kars, gevraagd of hij milder is geworden sinds hij in zijn tijdschrift *Tegenstroom* en de bundel *Parels voor de zwijnen* inhakte op de Nederlandse literatuur:

Ik lees geen levende Nederlandse schrijvers meer. Ik vertrouw op de schiftende werking van de tijd. In plaats van hooggeprezen modieuze nieuwe boeken te lezen, kun je veel beter de tijd zijn werk laten doen. Die heeft voor mij maar drie Nederlandse schrijvers overgelaten: Multatuli, Willem Elsschot en W.F. Hermans. Die blijf ik herlezen.

Opgetekend door Pascal Verbeken, "Zonde is alles wat slecht voor mij is". De 7 Hoofdzonden volgens Theo Kars'. In: *Humo* (15 juli 2003).

Een bevrijdende stem

Het katholicisme is op een bepaalde manier toch goed voor de Vlaamse literatuur geweest, al heeft het aangekweekte gebrek aan zelfvertrouwen Auwera als beginnend auteur parten gespeeld. 'Uit het verzet tegen de kerk is de goede, opstandige en ook geëngageerde Vlaamse letterkunde ontstaan, daarzonder was de Vlaamse literatuur er een van kook- en tuinboeken geweest. Walschap, Gilliams, Willem Elsschot, Lode Zielens brachten een bevrijdende stem. Ik voelde me aldoor bedrogen en daaruit ontstond het besef van machteloosheid. Ik herinner me nog goed dat ik in café De Duifkens dacht: "Eerst een pintje drinken en dan word ik schrijver". Maar dat pintje drinken duurde zes jaar.'

Kester Freriks, "België is geen democratie". Fernand Auwera over zijn nieuwe roman'. In: *NRC Handelsblad* (18 juli 2003).

Elsschot als slaapmiddel?

Jaren geleden probeerde ik mijn bedspinsels te verdringen met lectuur, telkens weer in de hoop dat mijn ogen het na pakweg tien bladzijden zouden opgeven en ik dromend zou indommelen met het boek op de borst. Dom genoeg echter koos ik steevast de beste literatuur in de buurt, waaronder Dostojevski, Tolstoj, Elsschot, Solzjenitsyn, Márquez, Moravia, Pirandello, Willem Frederik Hermans en anderen uit de galerij der onsterfelijken, met het gevolg dat ik pas na drie of vier uren lezen, doodmoe, maar met spijt, het boek terzijde schoof.

Laurens De Keyzer, 'Wat te doen om de slaap te vatten?'. In: *De Standaard* (20 augustus 2003).

COLOFON

Deze nieuwsbrief *Achter de schermen*, uitgegeven door het Willem Elsschot Genootschap v.z.w., verscheen in september 2003 in een oplage van 900 exemplaren, bestemd voor de leden van het W.E.G. en de pers.

Lezersservice

<http://www.weg.be>
info@weg.be

Bank

België: KBC Bank - Antwerpen
409-8578841-11
Nederland: ABN AMRO BANK - Putte
53.28.777.13

Secretariaat

Lijsterbeslaan 6 • B-2920 Kalmthout • België
tel: 03/666.78.70 • fax: 03/666.25.42

Redactie

Koen Rymenants (Koen.Rymenants@arts.kuleuven.ac.be)
Cyriel Van Tilborgh (cyriel.van.tilborgh@skynet.be)

Bestuur

Voorzitter: Cyriel Van Tilborgh
Vice-voorzitter: Vic van de Reijt
Bestuursleden:
Jan Maniewski
Walter Mees
Yvan De Roover
Janny Nijhof
Secretariaat Benefietdiner: Ann De Rammelaere
Verslaggeving: Erika Pelemans

Sponsors W.E.G.

Alveko - EquiLibris
Het Belang van Limburg
Canvas
Censydiam
Ernst & Young
Gazet van Antwerpen
De Groene Amsterdammer
KBC Bank & Verzekering
Knack-Weekend
De Morgen
Het Parool
Athenaeum – Polak & Van Gennep (Querido)
Snoecks 2004
De Standaard
De Financieel-Economische Tijd
Vlaams Fonds voor de Letteren
Vrij Nederland
VWL/BBDO